

ЧИСТЕЦЬ ВУЗЬКОЛИСТИЙ

Stachys angustifolia M.Bieb.

Родина Губоцвіті — Lamiaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Балкансько-пд.-бузько-кримський вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Диз'юнктивний ареал виду складається з трьох віддалених та ізольованих локалітетів: балканського (Болгарія, Греція, Румунія, європейська частина Туреччини), кримського та пд.-бузького. Вид поширений в сх. частині Гірського Криму з поодинокими ізольованими місцезростаннями в його зх. частині та на гранітних відслоненнях каньйонів р. Пд. Буг та його приток. Адм. регіони: Мк, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції диз'юнктивні, характеризуються чітко окресленими межами, переважно низькою щільністю особин (0,5–6 на 1м²) та слабо вираженим поліморфізмом. Чисельність популяцій незначна, але стабільна. Розміщення особин компактно-дифузне. Вікові спектри більшості популяцій неповночленні, правосторонні з максимумом зрілих генеративних особин.

Причини зміни чисельності
Низька схожість насіння, незначна конкурентоспроможність сходів, вимогливість до оптимального вологозабезпечення, відсутність вегетативного розмноження, обмежена кількість місцезростань, пряме знищення або трансформація екоотів, випас та рекреація.

Умови місцезростання
Місцезростання приурочені до посушливих кам'янисто-щербенистих вапнякових та граніт-

них схилів і відслонень, де формуються угруповання кл. *Thlaspietea rotundifoliae*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Каудексовий напівкущик. Стебла висхідні, тонкі, чотиригранні, голі. Пагони 40–85 см завдовжки, безрозеткові. Листки розміщені навхрест супротивно. Нижні і середні стеблові листки черешкові, розсіяно опушені. Листова пластинка в обрисі яйцеподібна, еліптична або широкоеліптична, двічіпірчаторозсічена з сегментами від еліптичних до вузьколінійних. Верхні листки сидячі, лінійні або вузьколінійні, переважно голі. Суцвіття довгасті, китицеподібні; квітки в пазухах покривних листків, зібрані в несправжні двоквіткові кільця (мутовки). Віночок блідопурпуровий. Плід розпадається на

4 однонасінних, тригранних, сірувато-чорних горішки. Цвіте у червні–липні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють в НПП «Гранітно-степове Побужжя», заповідному ур. «Лабіринт» (Миколаївська обл.), Карадазькому, Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ. Необхідні моніторинг популяцій, охорона природних місцезростань, заповідання нових територій. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростань, випас та рекреація.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, ефіроолійне, медоносне, жиролійне.

Основні джерела інформації
Флора Криму, 1966; Флора УРСР; 1960; Омельчук-М'якушко, Зінченко, 1974; Собко, Гапоненко, 1996; Флора на България, 1948; Щербакова, Новосад, 2004; Flora of Turkey and the East Aegean Islands, 1982.

Автори: В.В. Новосад, О.Ф. Щербакова, Л.І. Крицька
Фото: В.В. Новосад

ЧЕБРЕЦЬ КАЛЬМІУСЬКИЙ

Thymus kaljmijussicus Klokov et Des.-Shost.
(*T. kalmiussicus* Klokov et Des.-Shost., ortho)

Родина Губоцвіті — Lamiaceae

Природоохоронний статус виду
Недостатньо відомий.

Наукове значення

Ендемік, близько споріднений з *T. calcareus* Klokov et Des.-Shost. s.l.

Ареал виду та його поширення в Україні

Приазов'я. Поширений у басейні р. Кальміус та у Криму на мас. Агармиш поблизу м. Старий Крим. Адм. регіони: Дц, Кр.

Чисельність та структура популяцій

У Приазов'ї популяції малочисельні, представлені невеликими локусами серед більш поширених видів чебреців. Структура популяцій не вивчена.

Причини зміни чисельності

Руйнування природних місць зростання внаслідок випасання худоби. Є загроза знищення виду внаслідок створення кар'єрів для видобування граніту.

Умови місцезростання

Відслонення гранітів у Приазов'ї, вапняків у Криму. У Приазов'ї виступає як співдомінант у томільярих угрупованнях часто агломеративного типу, що відносяться до кл. *Sedo-Scleranthetea*. В окремих локусах проективне покриття виду досягає 10–50%. Ксерофіт. Петрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Півкущик, утворює щільні дернин-

ки. Квітконосні пагони прямостоячі, 2,5–6 см заввишки, закінчуються головчастим компактним суцвіттям, яке не видовжується при досягненні плодів. Стебла опушені відстовбурченими та вниз відхиленими короткими волосками. Листки з майже непомітним черешком, лінійно-еліптичні, 7–10 мм завдовжки, 0,8–1,5 мм завширшки, з помітними знизу жилками та великими залозками, густо вкриті волосками. Віночок двогубий, рожевий, 4–5,5 мм завдовжки. Чашечка дзвоникоподібно-двогуба, 2,8–3,5 мм завдовжки, короткогустоволосиста, по краях ряснодовговійчаста. Характерний міцний цитриновий запах. Цвіте у червні–липні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у заповідних урочищах «Василівка», «Гречкіно №1», «Гречкіно №2», «Кирсанове» понад р. Кальміус та в пам'ятці природи місцевого значення «Чердакли» понад р. Кальчик в Донецькій обл. Доцільно створити заповідний об'єкт в окол. с. Шевченко на березі р. Кальчик. Необхідно проводити пошук нових місцезнаходжень, контролювати стан популяцій, вводити в культуру. Заборонено розробку кар'єрів, добування гранітів, випасання худоби, збирання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське, ефіроолійне ґрунтоформує, протирозійне.

Основні джерела інформації

Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Остапко, 2001, 2005; Флора УРСР, 1969; ЧКУ, 1996.

Автор: В.М. Остапко
Фото: В.М. Остапко

ЧЕБРЕЦЬ ПРИБЕРЕЖНИЙ

Thymus littoralis Klokov et Des.-Shost.

Родина Губоцвіті — Lamiaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Ендемічний вид, можливо, гібридогенний.

Ареал виду та його поширення в Україні
Азовське узбережжя Криму (Арабатська Стрілка, Керченський п-ів від с. Кам'янського до с. Пісочне Ленінського р-ну). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції локальні з дифузною просторовою структурою, скорочуються. Чисельність особин в популяціях незначна (до 50 екземплярів). Віковий спектр правосторонній з максимумом на особинах генеративного періоду.

Причини зміни чисельності
Стенотопність та вузькоареальність виду. Надмірне випасання худоби та рекреаційні навантаження.

Умови місцезростання
Приморські піски. Облігатний елемент піщаних літоралей. Угруповання знаходяться на межі кл. *Ammophiletea* та *Festucetea vaginatae*. Ксерофіт. Псамофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Напівкущик до 15 см заввишки, з недовгими горизонтальними стовбурцями, що закінчуються суцвіттям. Неплідні пагони висхідні. Квітконосні гілки до 15 см завдовжки, опушені довгими відлеглими волосками. Листки черешкові, довгасто еліптичні 9–15 мм завдовжки, близько 2 мм завширшки, досить густо опушені. Суцвіття видовжене, переривчасте, з кількох розсунутих несправжніх кілець. Віночок рожево-ліловий. Чашечка під час цвітіння 3,5–3,8 мм, при плодах 4–4,3 мм завдовжки, з довго війчастими по краю зубцями верхньої губи. Цвіте у червні–серпні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням та повзучими пагонами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Необхідно контролювати стан популяцій, вирощувати у ботанічних садах, розширити територію Казантипського ПЗ з включенням до нього Арабатського заказника та частини узбережжя Казантипської затоки. Заборонено збирання, порушення умов місцезростання, надмірне випасання худоби та організації місць рекреації.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

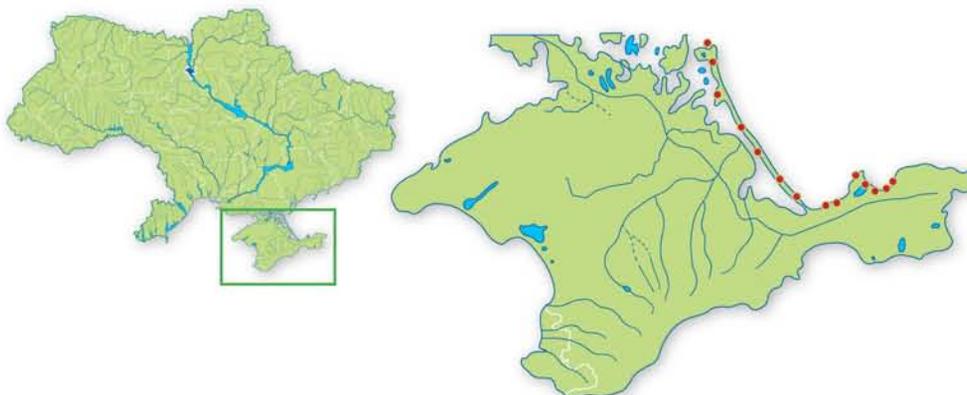
Господарське та комерційне значення
Лікарське, декоративне.

Основні джерела інформації

Голубев, 1996; Дубовик, 2005; Новосад, 1992; Флора УРСР, 1960; ЧКУ, 1996.

Автор: В.В. Новосад

Фото: Я.П. Дідух, В.П. Коломійчук (вставка)

ТОВСТЯНКА АЛЬПІЙСЬКА

Pinguicula alpina L.

Родина Пухирникові — Lentibulariaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Реліктовий аркто-альпійський вид, комахоїдна рослина.

Ареал виду та його поширення в Україні

Гірські регіони Центральної Європи, арктичний пояс Євразії (від Ісландії до Сх. Сибіру). В Україні — Карпати: Свидовець (гг. Близниця і Драгобрат), Чорногора (гг. Говерла, Петрос, Піп-Іван, ур. Примаратик). Чивчини (гг. Чорний Діл, Фатія Банулуї, Гнетеса, Прелуки, Чивчинаж, Чивчин). Адм. регіони: Ів, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій

Більшість популяцій локального характеру, невеликі за площею. Кількість особин від 10 до 50–70, лише окремі популяції (Чорний Діл) налічують понад 100 особин.

Причини зміни чисельності

Руйнування і трансформація екотопів внаслідок випасання худоби, рекреаційного навантаження та заліснення.

Умови місцезростання

На перезволожених ділянках переважно у субальпійському поясі, місцями заходить у верхній лісовий, опускаючись водотоками до 1000 м н. р. м. Приурочений до вологих затінених вапнякових скель, задернованих щербенистих схилів — угруповання асоціацій

Saxifragetum luteoviridis і *Festucetum saxatilis*, які належать до найбільш багатих і насичених рідкісними та ендемічними видами в Українських Карпатах. На хребті Чорний Діл трапляється на мохових подушках, розташованих вздовж потоку, що витікає з карстового джерела. Гігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна комахоїдна рослина 5–15 см заввишки. Листки оберненояцеподібні, тупі, зверху вкриті залозистими волосками, зібрані у прикореневу розетку. Віночок білий, з жовтуватими плямами біля основи нижньої губи. Цвіте з кінця травня до кінця липня. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у Карпатському НПП, Карпатському БЗ, ландшафтному заказнику «Чивчино-Гринявський» (Івано-Франківська обл.), пам'ятці природи «Білий потік» (Чернівецька обл.). Необхідно контролювати стан популяцій і взяти під охорону всі місцезнаходження. Заборонено порушення гідрологічного режиму водотоків, скель, джерел.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Каталог раритетного біорізноманіття заповідників і національних природних парків України, 2002; ЧКУ, 1996; Чопик, 1976; Pawlowski, Walas, 1949.

Автори: І.І. Чорней, І.М. Данилик
Фото: О.О. Кагало, В.В. Буджак (вставка)